

La cultura de la salut i la llibertat

Josep Fornés i Garcia, antropòleg

Sastipen thaj Mestipen, que en romanó vol dir Salut i Llibertat.

Si un valor ha estat omnipresent en la cultura gitana és el de la llibertat. La llibertat entesa com a expressió de vida, d'espai i de temps vitals, com un sentiment de felicitat i de salut plenes. Un valor comunitari que es feia extensiu a tota la família extensa, una condició humana que amarava tota l'activitat social i cultural, i que només acceptava la limitació imposada per una autoritat acceptada de forma comunitària, una autoritat que emanaria del respecte per la saviesa tradicional que ha ostentat la gent més gran. Una autoritat que només exerciria el poder i la força en moments greus, en hores de grans malvestats, en conflictes dolorosos i de difícil solució. Aquesta autoritat sàvia evitaria sempre l'ús abusiu del poder o de la força, car les seves sentències havien de comptar amb l'aprovació implícita de la comunitat perquè, en cas contrari no tindrien efecte i no estarien garantides ni l'harmonia ni la pau, ni l'ordre desitjats. La llei gitana era el sentit comú, el capteniment, la tradició, l'ordre, la virtut, el respecte.

Quan el conflicte sorgia a dins de la comunitat, la seva resolució era possible, perquè, tot i que limitava la llibertat individual, apaivagava els seus efectes nocius en termes col·lectius. Però al llarg de la història del poble gitano hi ha hagut moments crítics en que la gent ha estat amenaçada, perseguida, maltractada i assassinada des de fora. L'agressor sempre ha estat poderós, però ha estat visible, tangible, el rostre de l'enemic tenia cara i es podia combatre. Només hi ha hagut un enemic invisible contra el qual la cultura tradicional no ha estat prou efectiva: una pestilència epidèmica.

La pesta, filla de la nit i companya de la fam, comprenia el còlera, la febre groga, la pesta bubònica, la lepra i qualsevol epidèmia mortífera. Avui en dia les noves pestes amenacen tothom, però sobretot la gent més pobre. La pandèmia d'aquesta nova malaltia batejada com a COVID-19 és especialment mortífera amb la gent gran, i això representa una amenaça cultural de dimensions gegantines i de conseqüències devastadores per la cultura tradicional dels éssers humans d'arreu del món. Tot i així cal pensar que tota pesta ha estat especialment cruel amb els ancians, i que la vida sempre s'ha obert camí, i el poble gitano n'ha donat un exemple notable al llarg de la història de la humanitat.

El barri de Sant Jaume de la ciutat nord catalana de Perpinyà, com tants altres, pateix avui els estralls de la infecció per contagi del coronavirus SARS-CoV-2. No és nou al barri de la Plaça del Puig un patiment com aquest, perquè aquest racó de món va ser en temps remots una leproseria, després un call jueu i ara un barri on els gitanos viuen, al costat dels magribins, un procés de gentrificació progressiva en el que han de veure com es tanquen, a poc a poc i casa rere casa, els vells edificis del seu barri, veuen com es tapien portes i finestres de cases que es van buidant.

Aquest procés planificat de gentrificació ja es va patir al Call de Girona i al Pla de l'Aigua de Lleida, com una forma sibil·lina de recanvi poblacional i d'ús de l'espai urbà per a l'explotació de la indústria turística. L'especulació representa, com la pesta, una nova amenaça pels gitanos.

Com he dit, en la vida de la gent és important la percepció de llibertat, sense la qual no ens sentim plenament feliços, perquè privats de llibertat no ens sentim ni en refugi segur, ni estimats, ni protegits, ni acompanyats, sinó empresonats. Cada com més sentim malfiança dels arguments en que es fonamenten les normes i la seva utilitat, i tendim a pensar que normatives i lleis estan fetes per fer-nos entrar per un adreçador de motivacions incertes i no compartides. Aquesta percepció de conflicte evidencia l'allunyament entre les institucions de govern i la ciutadania, perquè molt sovint hi ha controvèrsia, però no diàleg.

La felicitat és un concepte complex que els humans percebem quan vivim una reiteració de moments de benestar, plaer, satisfacció o placidesa. De les necessitats de la felicitat humana, d'aquelles que solem dir que ens importen, n'hi ha tres que semblen esdevenir essencials avui.

D'aquestes tres, la salut és una necessitat genèrica que gairebé tothom estaria d'acord en compartir, tot i que hi ha qui ha d'assumir amb resiliència una malaltia crònica de per vida i no per això desaprèn de cercar la felicitat.

La segona seria la necessitat de refugi, que sol tenir molts noms, tants com matisos ideològics vulguin apoderar-se'n: seguretat, protecció, emparança, tutela, acompanyament, acollida; però també desig, amor, companyia, empatia, solidaritat, caritat, cooperació, fraternitat... Però de les tres n'hi ha una que cada cop esdevé més essencial: la llibertat.

La llibertat, tot i no ser una necessitat vital exclusiva dels humans, és una condició de la qual els humans en fem bandera. És tan essencial que el seu control és el més cobejat per enfortir el poder dels qui ostenten la jerarquia i el domini sobre la gent corrent. Per tant no ens hauria de sorprendre que hagi esdevingut un dels punts de conflicte social i cultural en la nostra societat complexa.

Podem entendre l'argument de fer prevaldre un bé superior que potser ens és comú, però segur que hi haurà qui ho percep com una vulneració de drets i de llibertats individuals i públics. Es tracta de l'antic dilema seguretat versus llibertat.

El carrer és l'espai on la gent corrent pot compartir la vida en comunitat, és allò que les autoritats solen anomenar l'espai públic. És en el carrer on s'exerceix de forma explícita el dret de manifestació i opinió. Per aquest motiu és també el carrer on es fa més evident el conflicte i el control, actiu o passiu segons si es regula el seu ús, si es prohibeix o es transgredeix la norma. I és en la transgressió on s'expressa millor la controvèrsia, en traspassar els límits de la regulació. Per contra, la casa és el lloc íntim de la família, entesa en totes les seves possibles versions antigues o modernes.

Les lleis d'excepció decretades per les autoritats arreu del món afecten plenament aquest ordre de les coses. Per aquest motiu els efectes de la nova pesta COVID-19 poden ser tan dramàtics, perquè no s'acontenta amb segar vides, sinó que també mata les llibertats.

Si tenim en compte que la família, la salut i la llibertat són tant i tant importants per la cultura gitana i per la cultura de tots els pobles d'arreu i sempre, haurem d'estar ben alerta quan les autoritats "competents" donin per acabada la pandèmia, que no fos cas que s'estengués la vella plaga del control social des del poder per la força. Seria llavors quan, païos i gitans, hauríem de cridar més fort que mai: *Sastipen thaj Mastipen!*

